

**ПАД БОСАНСКОГ КРАЉЕВСТВА
1463. ГОДИНЕ**

The Institute of History Belgrade
Collection of Works, vol. 29

Faculty of Philosophy in Sarajevo

Faculty of Philosophy in Banja Luka

FALL OF THE BOSNIAN KINGDOM IN 1463

Editors in chief

Srđan Rudić
Dubravko Lovrenović
Pavle Dragičević

Editor

Neven Isailović

Belgrade – Sarajevo – Banja Luka
2015

Историјски институт Београд
Зборник радова, књ. 29

Филозофски факултет у Сарајеву

Филозофски факултет у Бањој Луци

ПАД БОСАНСКОГ КРАЉЕВСТВА 1463. ГОДИНЕ

Уредници

Срђан Рудић
Дубравко Ловреновић
Павле Драгичевић

Уредник издања

Невен Исаиловић

Београд – Сарајево – Бања Лука
2015

Рецензенти:

академик Десанка Ковачевић Којић
редовни члан Српске академије наука и уметности

академик Дубравко Ловреновић
дописни члан Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине

академик Ђуро Тошић
редовни члан Академије наука и умјетности Републике Српске

Објављивање овог зборника финансијски је помогло
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Владе Републике Србије

САДРЖАЈ

- 9 Esad Kurtović
SUDBINA PAVLOVIĆA U ODNOSIMA BOSNE I OSMANLIJA
- 29 Невен Исаиловић
ДИПЛОМАТИЧКЕ ОСОБЕНОСТИ ВЛАДАРСКИХ И ВЕЛИКАШКИХ
ИСПРАВА УОЧИ И НАКОН ПАДА СРЕДЊОВЕКОВНЕ БОСАНСКЕ
ДРЖАВЕ
- 87 Аранђел Смиљанић
ДИПЛОМАТИЈА И ДИПЛОМАТИ УОЧИ, ЗА ВРИЈЕМЕ,
И НАКОН ПРОПАСТИ СРЕДЊОВЈЕКОВНЕ БОСАНСКЕ ДРЖАВЕ
- 129 Павле Драгичевић
ПРАВЦИ ТУРСКИХ НАПАДА НА БОСНУ 1463. ГОДИНЕ
- 175 Борис Бабић
ПАД БОСНЕ ПОД ОСМАНЛИЈСКУ ВЛАСТ У СВЈЕТЛОСТИ
ВИЗАНТИЈСКИХ И ПОСТВИЗАНТИЈСКИХ ИЗВОРА
- 195 Emir O. Filipović
MINOR EST TURCHORUM POTENTIA, QUAM FAMA FERATUR...
CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF BOSNIA
IN THE SECOND HALF OF 1463
- 227 Александар Јаковљевић
ИЗМЕЂУ ОСМАНСКОГ И УГАРСКОГ КРАЈИШТА –
ОСМАНСКО ЗАПОСЕДАЊЕ ПОДРИЊА
И УГАРСКА ОПСАДА ЗВОРНИКА 1464. ГОДИНЕ
- 259 Петар Рокаи
ГУВЕРНЕР, БАНОВИ, КРАЉЕВИ И ХЕРЦЕГ БОСНЕ
ПОСЛЕ ЊЕНОГ ПАДА 1463. ГОДИНЕ
- 273 Срђан Рудић
ПРИЛОГ ПОЗНАВАЊУ БОСАНСКЕ ВЛАСТЕЛЕ
НАКОН ПРОПАСТИ КРАЉЕВСТВА
- 291 Драгана Амедоски
ВАКУФНАМА МЕХМЕД-БЕГА ОБРЕНОВИЋА ИЗ 1516. ГОДИНЕ
- 311 СПИСАК АУТОРА

Драгана АМЕДОСКИ*

ВАКУФНАМА МЕХМЕД-БЕГА ОБРЕНОВИЋА ИЗ 1516. ГОДИНЕ**

Апстракт: Мехмед-бег Обреновић је своју каријеру започео као капи-цибаша, а затим је одиграо значајну улогу у управљању три санџака, Мореје, Херцеговине и Скадра. Као имућан човек дао је значајан допринос и у задужбинарској делатности. О задужбинама у Пећи, које је подигао као санџакбег Скадра, говори његова вакуфнама из 1516. године која је у овом раду саопштена. Вакуфнама сведочи да је вакуф Мехмед-бега Обреновића значајно допринео урбаном развоју Пећи, као и обогаћивању културних, едукативних и хуманитарних активности у граду. О богатству вакуфа говоре установе за чије се увакуфљење одлучио: медреса, текија, а касније и имарет. Поред ових објеката, Мехмед-бег Обреновић је свом вакуфу припојио и неколико села, више земљишних поседа, млинова, кућа, као и извесну суму новца. Поред превода, у раду су дати и дипломатички опис и анализа вакуфнаме.

Кључне речи: Мехмед-бег Обреновић, вакуфнама, Пећ, 16. век, текија, медреса.

Мехмед-бег Обреновић

Мехмед-бег Обреновић је потекао из властеоске породице Обреновић, из околине Коњица. Родоначелник породице, Петар, син Обрена, помиње се у записнику Већа умољених од 19. јуна 1487. године.¹ Поменути Петар

* dragana.amedoski@iib.ac.rs

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије *Од универзалних царстава ка националним државама. Друштвене и политичке промене у Србији и на Балкану* (Ев. бр. 177030).

¹ Ѓ. Truhelka, *Tursko slovjenski spomenici dubrovačke arhive*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu XXIII (1911) 443–444; у списима дубровачке грађе се помиње Calim begh Obrenouich capicibasse imperatoris. Калим је у ствари Халил, што се може

је 1489. године поседовао тимар у нахији Неретва у износу од 40.225 акчи. Поред Мехмед-бега, имао је још два сина, који су такође прешли на ислам и били истакнуте личности у Османском царству.² Ради се о Халил-бегу, румелијском беглербегу, и Хамза-бегу, који је поседовао зеамет.³

Године 1499. Мехмед-бег је био султанов капицибаша.⁴ Дубровчани су 21. јануара 1499. године наложили својим посланицима да га посете на Порти, као пријатеља Дубровчана, како би посредовао у њихову корист.⁵ Исте године, у време када је султан Бајазит објавио рат Венецији који је трајао до 1502, постављен је за санџакбега Мореје. У међувремену, 1500. године, пребачен је на позицију херцеговачког санџакбега.⁶ Највећи број историјских извора везаних за Мехмед-бега Обреновића тиче се управо његове делатности као херцеговачког санџакбега. Ту се нарочито истакао у одбрани земље од учесталих венецијанских напада. Херцеговачки санџак је, од свог оснивања 1470, па до оснивања Клишког санџака 1537. године, био изразито крајишки санџак, па су због тога херцеговачки намесници имали широка војно-политичка овлашћења. Како је Јадранско море током целог 16. века било поприште поморских сукоба вођених између Османлија и хришћанских сила, Порта је често из Херцеговине, преко својих намесника, руководила ратним, политичким и војним акцијама. До оснивања Босанског пашалука 1580. године, управљање овим санџаком поверавано је истакнутим личностима.⁷ Због тога је Порта одлучила да одбрану Херцеговине повери Мехмед-бегу Обреновићу, који је очигледно стекао доста искуства док је био санџакбег Мореје.⁸ Функцију херцеговачког санџакбега вршио је у периоду од 1500. до 1504,

закључити на основу податка у којем се 19. јуна 1487. године Петар Обреновић помиње као отац Калинбаше, господара Романије. (С. Рудић, *Прилог познавању неких исламизованих породица*, у: Споменица академика Симе Ђирковића, Београд 2011, 434; Ћ. Трухелка, *Tursko slovjenski spomenici dubrovačke arhive*, 443.)

² В. Златар, *O nekim muslimanskim feudalnim porodicama u Bosni u XV i XVI stoljeću*, Prilozi Instituta za istoriju XIV, 14–15 (Sarajevo 1978) 103; Ћ. Трухелка, *Tursko slovjenski spomenici dubrovačke arhive*, 443–444.

³ В. Златар, *Mehmed Bey Obrenović, sanjakebey of Herzegovina*, Gamer I, 1 (2012) 188.

⁴ Титула официра дворске страже капиџија.

⁵ Ћ. Трухелка, *Tursko slovjenski spomenici dubrovačke arhive*, 443; Т. Поповић, *Turska i Dubrovnik u XVI veku*, Београд 1973, 52.

⁶ А. Јаковљевић, *Мехмед-бег Обреновић*, Српски биографски речник 6, Нови Сад 2014, 387.

⁷ Т. Поповић, *Upravna organizacija Hercegovackog sandžaka u 16. veku*, Prilozi za orijentalnu filologiju (у продужетку РОФ) XII–XIII (1962–63) 75.

⁸ В. Златар, *Mehmed Bey Obrenović, sanjakebey of Herzegovina*, 189.

да би се 1510. са функције скадарског санџакбега опет вратио на положај херцеговачког санџакбега. У децембру 1511. поново је именован за скадарског санџакбега.⁹

Поред тога што је одиграо значајну улогу у управљању три санџака крајем 15. и у првој половини 16. века, Мореје, Херцеговине и Скадра, Мехмед-бег је, као имућан човек, дао значајан допринос и у задужбинарској делатности. О задужбинама у Пећи говори његова вакуфнама која је сачувана и коју ћемо у продужетку саопштити. Вакуфнама се чува у Архиву Топкапи музеја у Истанбулу.¹⁰ До сада није објављивана, али су подаци из ње у више наврата коришћени.¹¹

Из вакуфнаме се види да је вакуф Мехмед-бега Обреновића био велики и врло значајан за урбани развитак Пећи, као и да је допринео обогаћивању културних, едукативних и хуманитарних активности у граду. О богатству вакуфа говоре установе за чије се увакуфљење одлучио: медреса, текија, а касније и имарет. Ови објекти су подразумевали свакодневно збрињавање и исхрану великог броја људи, а самим тим и трошење значајних новчаних средстава за њихово издржавање.

До времена када је Мехмед-бег саградио медресу, у Пећи су постојали само мектеби. Већина њих је егзистирала у саставу џамије. Мехмед-бег се вероватно одлучио да подигне образовну установу овог типа, како би обезбедио услове за средње и више теолошко и опште образовање које су нудиле медресе. Сходно одредбама његове вакуфнаме, у Пећи је касније саграђен и имарет под окриљем овог вакуфа, у коме су се хранили и ученици ове медресе.¹² У другој половини 16. века, медреса

⁹ В. Zlatar, *O nekim muslimanskim feudalnim porodicama u Bosni u XV i XVI stoljeću*, 103; Т. Поповић, *Spisak hercegovačkih namesnika u XVI veku*, POF XVI–XVII (1966–67) 1970, 93–94.

¹⁰ Istanbul, *Топкапи Мүзеси Сарай Арşиви*, E4127, D7093. Почетак ове вакуфнаме је заведен под бројем E4127, као вакфија медресе Мехмед-бега у Пећи, а наставак као D7093 као вакфија завије и медресе у Пећи.

¹¹ Овде превасходно мислимо на радове Бехије Златар: В. Zlatar, *O nekim muslimanskim feudalnim porodicama u Bosni u XV i XVI stoljeću*, Prilozi Instituta za istoriju XIV, 14–15 (Sarajevo 1978) 81–139; Ista, *Mehmed Bey Obrenović, sanjakkbey of Herzegovina*, Gamer I, 1 (2012) 187–196; Ista, *Neki podaci o sandžak-begu Mehmed-begu Obrenoviću*, Prilozi Instituta za istoriju X/II (Sarajevo 1974) 341–346; М. Т. Gökbiğgin, *XV–XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İstanbul 1952, 407–408 и др.

¹² Ankara, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi*, 1185, s. 166 (21. Ca 180). О овом имарету се данас ништа не зна.

Мехмед-бега била је у рангу од 35 аспри.¹³ Негде пре 1657. године, доживотно је додељена мудерису Мехмед-ефендији, али је неки његов противник успео да га истисне с тог положаја уз помоћ пећког кадије. На захтев ученика медресе и учених људи у касаби, свргнути мудерис враћен је наведене године на исти положај.¹⁴

У Пећи су се до савременог доба одржале две медресе, Стара медреса (тур. *Atik medrese*) и Велика медреса. У згради Старе медресе се налазила и библиотека.¹⁵ Ниједној се не зна оснивач, али с обзиром на то да епитет „стара“ носи први објекат те врсте саграђен у месту, а да се у изворима из каснијег периода, тачније 1803. године, у Пећи помиње још једна медреса, коју је подигао Кахраман-паша,¹⁶ можемо претпоставити да је Стара медреса била задужбина Мехмед-бега. У вакуфнама се наводи да је медреса имала и минарет. Међутим, њега нема на остацима медресе.¹⁷

Што се тиче текије¹⁸ која је подигнута у оквиру овог вакуфа, у вакуфнама се не говори ништа о томе ком дервишком реду је припадала. Заправо, у вакуфнама је изричито наглашено да је она намењена за окупљање слабих и немоћних, сиромаша, путника и мештана који су у лошој ситуацији. То је доказ да је она, пре свега, служила као коначиште.

¹³ Р. Тричковић, *Исламске школе у нашим земљама*, Историја школа и образовања код Срба, Београд 1974, 258.

¹⁴ İstanbul, *Vaşbakanlık Arşivi, Kamil Kepeci Tasnifi, Ruus Kalemi, Defter 270/9B* према Р. Тричковић, *Исламске школе у нашим земљама*, 258–259.

¹⁵ М. Већирбеговић, *Prosvjetni objekti islamske arhitekture*, POF XX–XXI (1970–71) 1974, 346; В. Златар, *Neki podaci o sandžak-begu Mehmed-begu Obrenoviću*, 345.

¹⁶ Р. Тричковић, *Исламске школе у нашим земљама*, 259.

¹⁷ Стара медреса у Пећи била је комплекс сачињен од медресе и библиотеке. Саграђена је у облику латиничног слова Л са ходницима између соба. На крају низа соба медресе налазила се велика дерсхана. Источни део медресе који се састојао од три собе повезане ходником и соба уз библиотеку настали су вероватно, касније, јер нису целина за западним делом. Медреса је била приземна грађевина, док је библиотека изграђена на спрат. Комплекс је затворен зидом који формира унутрашње двориште. Двориште је некада имало и шадрван. Спољни зидови медресе и приземље библиотеке грађени су од ломљеног камена и ћерпича у слојевима висине око 90 cm, што је традиционалан начин зидања. Кров је био од ћерамиде. (М. Већирбеговић, *Prosvjetni objekti islamske arhitekture*, 346–347.)

¹⁸ Основна институција дервишких редова за неговање и ширење просвете, науке и културе проткане побожношћу; духовно одгајалиште, богомоља, а по потреби и коначиште. Данас су у Пећи активни кадиријски, хелветијски и рифаијски тарикат (Ј. Реџепгић, *Tekije i drugi derviški objekti na Kosovu i u Crnoj Gori*, NUR 36 (zima 2002) 48, 52).

Ово је био врло чест случај са текијама које су на почетку османске власти имале вишеструку улогу која се касније преносила на друге наменске објекте. С обзиром на то да је она била намењена и путницима, вероватно се налазила на неком од оближњих главних путева.

Поред ова два објекта, Мехмед-бег Обреновић је свом вакуфу припојио и неколико села, више земљишних поседа, млинова, кућа, као и сто хиљада дирхема сребрног новца који је требало давати на позајмицу уз интерес који је прописан и дозвољен шеријатом (годишња зарада на 10 дирхема је требало да буде један дирхем).¹⁹

Овај вакуф има и елементе евладијет вакуфа.²⁰ Легатор је један део завештаних објеката наменио својим синовима и потомцима, док год их буде било, а у случају њиховог изумирања, требало је да припадну вакуфу.²¹

Текст вакуфнаме упућује и на то да је вакиф водио рачуна и о својим ослобођеним робовима, будући да је предвидео да и они буду укључени у делатност вакуфа.

Вакуфнама Мехмед-бега Обреновића

Документ није сачуван у интегралној форми, већ у два дела, тако да недостаје један мањи део текста на месту где се ови делови спајају. Оштећен је и сам почетак вакуфнаме.²² Написана је на коректном арапском језику, лепим несх писмом.²³

У дипломатичком погледу, ова вакуфнама садржи све елементе које садрже документи ове врсте. Због оштећености, не види се да ли има кратку инвокацију или не. Поседује тугру (стилизовани потпис-печат) и

¹⁹ У свим вакуфнамама се помињу дирхеми као синоним за турску реч акча. Више о овоме: Н. Šabanović, *Dvije najstarije vakufname u Bosni*, РОФ II (1952) 23.

²⁰ Посебна врста вакуфа, где се увакуфљеном имовином и приходима од ње служе наследници задужбинара, све до изумирања мушких потомака. Након тога, он постаје вакуф који има функцију општег добра.

²¹ Познато је да је Мехмед-бег имао неколико синова, али у вакуфнама нису наведена њихова имена, нити положаји на којима су били.

²² Не можемо дати детаљнији палеографски опис вакуфнаме зато што располажемо само њеном фотокопијом.

²³ Првобитно су се вакуфнаме састављале на арапском језику као исправе које имају, пре свега, карактер шеријатско-правног акта. Овај обичај је трајао неких 150 година. Касније се, из практичних разлога, прешло на писање вакуфнама на турском језику.

две овере. Старија овера се налази с леве стране и то је овера анадолског казаскера²⁴ који је легализовао ову вакуфнаму; стављена је приликом састављања вакфије. Друга овера, на десној страни, припада румелијском казаскеру. Иначе, то је био чест случај, да документ поседује овере и анадолског и румелијског казаскера. Постоји и могућност да се радило о неком спору, па је мутевелија био принуђен да поднесе вакфију на проверу и да је том приликом стављена друга овера.

Текст саме вакуфнаме почиње дужом инвокацијом. Она је проткана медитирањима чија је основна поента изражавање захвалности Алаху, где се величају његове особине и његова моћ. Затим следи молитва за спас (ар. صلوات) Мухамеда, његове породице и пријатеља.

На овај део надовезује се експозиција у којој је дато име завештача, затим диспозиција, односно главни део у коме се конкретно набрајају завештана добра. Диспозиција је праћена условима које је задужбинар поставио у вези са увакуфљењем, а који се тичу трошења прихода, одржавања вакуфа, плата и обавеза службеника итд.

Следи легализација којом надлежни кадија уноси у свој протокол тј. сицил текст вакфије и доноси пресуду о правној ваљаности увакуфљења.

Ова вакуфнама поседује и санкцију која није обавезан део сваке вакуфнаме. Она се овде јавља у виду клетве (ар. لعنه).

Документ се заршава датирањем и списком сведока овог чина.

Ово је оригинални документ састављен за живота добротвора. Вероватно је и сам Мехмед-бег био присутан, будући да се ради о вакуфу који је основан регистрацијом и легализован пред кадијом, где је обављен привидни спор између добротвора и мутевелије, након чега је кадија донео одлуку о пуноважности и ваљаности вакуфа и увео га у судски регистар.

Што се тиче стила којим је ова вакуфнама писана, можемо рећи да она, као правни акт, садржи све особености правног дискурса. Поседује устаљене конструкције правне природе, а за разлику од многих вакуфнама, лишена је високо стилизованог и помпезног језичког израза. Језик је јасан, прецизан и недвосмислен, тако да су намера и жеље задужбинара лако разумљиви.

Иначе, вакуфнаме настале од половине 15. па до краја 16. века, којима припада и ова вакуфнама, по језику и форми су оскудније, писане су једноставнијим казивањем, са мало језичких украса и медитација. Разлог за то вероватно треба тражити у томе што је тај период обележен

²⁴ Врховни војни кадија, казаскер. У Османском царству су постојала двојица таквих врховних кадија, казаскер Румелије и казаскер Анадолије.

сталним војним покретима, праћеним свим појавама које су неминовне за такве прилике, а у којима су документа писана у форми која је задовољавала оно што је најнеопходније.²⁵

ПРЕВОД ВАКУФНАМЕ:

Вакуфнама Мехмед-бега *оштећено*

Тугра: Султан Селим-хан син Бајазита, вечито победоносан²⁶

Овера лево:

Кадија шеријатског суда је пресудио да је вакуф утемељен одлуком поменутог задужбинара исправан. Ја, убоги роб, Мехмед син Мехмеда, овлашћен од стране казаскера у вилајету Анадолија.

Овера десно:

Поднешена ми је ова шеријатска одлука и ја сам је примио. Пренео и спровео Рукнетин син Мехмеда, изабрани казаскер у вилајету Румелија.

Нека је сва хвала Алаху који је створио свет ни из чега, чија је мудрост створила Адема и пред његове очи просула воду живота са свим њеним појединостима, који му је разоткрио божанску генијалност и истину вере и подарио му терет телесне и материјалне одговорности како би достигао изобиље и остварио своја хтења. Прави господар је узвишени Алах. Нема другог бога, осим њега. У њега се уздамо. И све док је света и века и док су принципи шеријата регулисани жељом за редом, нека је спас Мухамеду (с.а.в.с)²⁷ који је послат са сјајним крилима и очигледним доказима, онај који је обасјан светлошћу правде и коме је на стварној светлости потекао извор истине са усана и врхова прстију, који је достигао највишу част међу пророцима, онај чије су речи искрене и истините, чија [нас] ремек дела са откровењем које је донео остављају беспомоћним, и [нека је спас] његовом изабраном роду²⁸ и његовим поштованим благонаклоним асхабима.²⁹

²⁵ М. А. Мујић, *Неке vakuf-name iz Bosne i Hercegovine (15.–17. stoljeće) forma, jezik i stil*, Anali Gazi Husrev-begove biblioteke IX–X (Sarajevo 1983) 21–22.

²⁶ Султан Селим I (1512–1520).

²⁷ Нека су Алахова милост и мир над њим.

²⁸ Дословно породица, фамилија, али се мисли само на чланове Мухамедове породице који су били муслимани.

²⁹ Асхаби су пријатељи пророка Мухамеда.

Ради се о следећем: понос међу високим заповедницима, почаствовани мистичним знањима, суштина власника милосрђа, предводник власника доброте, онај кога гледају благонаклоним очима творца неба и земље, Мехмед-бег, син Обрена, нека узвишени Алах стране његових дана дарује чашћу и нека веже ужад шатора његовог благостања на бескрајне и вечите стубове.

Када је садашњи заповедник Скадарског санцака,³⁰ нека га бог сачува од невоља, Мехмед-бег видео да му богатства Алахове ризнице долазе једно за другим и да се умножавају, да узвишеност његове доброте и саосећања над њим постају обилни и нижу се, спознао је да треба да се одрекне овоземаљског.

Дао је предност хајри вакуфу,³¹ зато што је читав свет и све у њему пролазно и зато што је он најкориснији од свих добротинастава. Онај који задовољава наше потребе³² обнављаће корист вакуфа како пролазе дани и ноћи и учиниће вечитим и трајним његов приход како пролазе месеци и године. Како корист од њега неће престајати док [задужбинар] живи, неће се окончати ни са његовом смрћу. А онда ће на дан када ће брат од брата бежати,³³ његова најчистија имовина и вером дозвољено³⁴ имање за Алаха и са жељом да стекне његову наклоност.. (*недостаје део текста*)

У Пећи је, поред [медресе] која је имала један минарет и која је названа дерсханом,³⁵ саградио и једну текију; [приходе] од посејаних њива увакуфио је за ученике који станују у тој медреси, који имају способност да се баве стицањем корисних знања и који подржавају основе светлог шеријата. Споменуту текију завештао је за окупљање слабих и немоћних сиромаша и јадника, оних који долазе и одлазе, и [слабих и немоћних] мештана вакуфом који је на шеријату заснован, који поседује веродостојне и валидне услове и у коме нема ничега што би га покварило и учинило неодрживим.

А затим је завештач доброг дела, као добро обавештен, нека га Алах помогне бистрином мисли и разума и сачува од грешке, желећи да ова добра потрају докле год трају дани и ноћи, док трају месеци и године,

³⁰ У арапском тексту употребљена је реч *امير*-заповедник, која је у овом случају синоним за санцакбега.

³¹ Хајри (срф) вакуф је врста вакуфа где се вакуфнамом предвиђа да целокупан приход вакуфа треба да се троши у верско-просветне и хуманитарне сврхе.

³² Мисли на Алаха.

³³ Судњи дан.

³⁴ Халал.

³⁵ Простор за наставу.

увакуфио за опште добро сва та добра која су писмено објашњена, односно све оно што он има, што је у његовој власти, у његовим рукама и што је било његово власништво до времена док није успоставио овај вакуф.

Овом вакуфу [припадају] села Чавушлу³⁶ и Сицак пинар³⁷ у нахији Диметока³⁸ у својој целости. Све њихове границе, права, повезане области, земљишта и пашњаци, виногради, баште, млинови и њихови додаци купљени су за одређену своту новца, за 350.000 сребрних куруша који су у оптицају, из заоставштине Али-бега, сина Давут-паше³⁹ реализованом исправном куповином и фиксним уговором. Нема потребе за представљањем, описивањем, објашњавањем и карактерисањем ова два села; њихове границе познате су њиховим становницима.

Сви земљишни поседе⁴⁰ у заштићеној нахији Пловдив који су купљени из заоставштине Мехмед-бега, сина Михала,⁴¹ затим све њиве које су због своје везе са наведеним Мехмед-бегом познате по својој гласовитости у овој нахији и које нема потребе дефинисати и описивати,

³⁶ Село Чавушлу се налази у Турској, северозападно од града Бига, у области Чанакалеа.

³⁷ Можда данашње село Ак пинар, западно од Биге.

³⁸ Диметока је данас град у североисточној Грчкој, у области Тракије. Ова два села су 890. и 925. убележена као мулк Давут-паше (који је умро у Диметоци), а 935. и касније као мулк Мехмед-бега Обреновића који их је купио од сина Давут-паше и завештао их за своју медресу у Пећи (*370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937/1530)*, I, <Dizin ve Tıkıbasım>, Ankara 2001, 38). Ова два села су 1577. била у рукама његове деце (М. Т. Gökbilgin, *XV–XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, 407–408.)

³⁹ Познат и као Коџа Давуд-паша. У време султана Мемеда Освајача (1451–1481) био је на положају румелијског беглербега, а касније је наследио Исхак-пашу, на месту великог везира (1482–1497). Имао је доста вакуфа у Анадолији и Румелји. (М. Т. Gökbilgin, *XV–XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, 405; М. Süreyya, *Sicill-i Osmanî 2*, Istanbul 1996, 407.)

⁴⁰ У оригиналу употребљена арапска реч مزرعة у множини مزارع. Овај термин је у вакуфским документима означавао комплексе обрадивог земљишта, али исто тако и велике комплексе села и читава поља. (Уп. Прилози 2, стр 19, нап. 39.) Н. Šabanović, *Vakufnama Mustafa-bega, sina pokojnog i blagopočivšeg Iskender-paše, iz 1517–1518*, Vakufname u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1985, 35, нап. 12.

⁴¹ Више о Мехмед-бегу Михалоглуу: Т. М. Gökbilgin, *Mihal-ogulları*, İslam Ansiklopedisi 8 (İstanbul 1960) 285–292; С. Feneşan, *Mihaloglu Mehmet Beg et la Principauté de Valachie (1508–1532)*, The Journal of Ottoman Studies 15 (1995) 137–155; О. Sabev, *Osmanlıların Balkanları Fethi ve İdaresinde Mihalogulları Ailesi (XIV.–XIX. Yüzyıllar): Mülkler, Vakıflar, Hizmetler*, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi 33 (Bahar 2013) 229–244; Y. Trifonov, *Tarih ve Soyentilerde Mihalbey Oğulları* (Cev. T. Acaroğlu), Belleten, Cilt 60, Sayı 229 (1996 [1997]) 801–818 и др.

као и сви млинови са шест жрвања који се налазе на дербендској реци у близини села Долци⁴² које припада горе поменутој Пећи, а које [такође] због тога што су познати у окружењу нема потребе дефинисати и описивати.

Цело имање које се налази у Херцеговачком санцаку, у самој Фочи, а које обухвата млинове који се налазе на реци Тихотини,⁴³ на којима је шест жрвања; затим млин за пиринач који се налази у близини заштићеног Пловдива и све млинове са четири жрвања који се налазе на реци ...,⁴⁴ а који су купљени од горе наведеног Мехмед-бега, сина Михала.⁴⁵ Трећину свих млинова који су били саграђени у Пећи, у близини Малог Белог Поља,⁴⁶ а који се налазе на реци Бистрици.

Све њиве у два села по имену Подхум⁴⁷ и Сеоница⁴⁸ која се налазе у Босанском санцаку, у нахији Неретва.⁴⁹ Њихове границе су у [тој] области познате, тако да нема потребе да све буду одређене, описане, објашњене и окарактерисане.

⁴² Данас село Долац, југоистично од Клине. Нахија Долци у којој се налазило ово село захватала је доњи ток Клине. Та дербендска река вероватно је Бели Дрим, с обзиром на то да је најближа овом селу.

⁴³ Десна притока Дрине. У арапском тексту погрешно написано Тихотина.

⁴⁴ Изостављено име реке.

⁴⁵ Године 1530. у области Пловдива уписан је чифлук Мехмед-бега скадарског санцакбега. Из ове белешке се види да је Мехмед-бег Обреновић купио село Равник у нахији Пловдив, такође од потомака Мехмед-бега, сина Михала и да је и њега завештао за своју медресу и текију. Међутим, ово село Равник се не помиње у вакуфнама коју саопштавамо у овом раду. (*370 Numaralı Muhâsebe-i İlâyet-i Rûm-ili Defteri (937/1530)*, I, <Dizin ve Tıkıbasım>, Ankara 2001, 105.)

⁴⁶ Насеље у општини Пећ.

⁴⁷ У близини Коњица, северно од Острошца.

⁴⁸ Северозападно од Коњица.

⁴⁹ Мехмед-бег је имао чифлук у нахији Неретва. О овом чифлуку говори једна белешка у Босанском дефтеру из 1540. према којој је та два села уз тапију дао покојни Мевлана Охри-заде Синан челебија. У потврди споменутог покојника уписани су опсег и границе ливада, винограда и стабала воћа. Мехмед-бег их је дуго поседовао као мулк, а касније их је увакуфио за медресу и текију у касабџи Пећ. (В. Zlatar, *Neki podaci o sandžak-begu Mehmed-begu Obrenoviću*, 343; Ista, *Popis vakufa u Bosni u XVI stoljeću*, POF XX–XXI (1970–1971) 1974, 136.) Овај чифлук је пописан и у попису Клишког санцака из 1550. Он је обухватао део села Сеоница и један део села Подхум. (*Opširni popis Kliškog sandžaka iz 1550. godine*, Obradili Fehim Dž. Spaho i Ahmed S. Aličić, Priredila Behija Zlatar, Sarajevo 2007, 263.) Међутим, према каснијем клишком попису из 1573. овај чифлук је већ припадао Мехмед-беговом вакуфу, за медресу и текију у касабџи Пећ у Скадарском санцаку. (В. Zlatar, *Neki podaci o sandžak-begu Mehmed-begu Obrenoviću*, 343.)

Речени задужбинар поседује шеријатске доказе и званична документа која се примењују.

Означени задужбинар, нека га Алах благослови, поступајући по мишљењу имама муцтехида,⁵⁰ нека их Алах све награди, да је увакуфљење златног и сребрног новца допуштено, одвојио је од своје личне имовине и чистог прихода, другог богатства и иметка сто хиљада дирхема сребрног новца који је био у оптицају у време часног и победоносног султана Селима хана и увакуфио их. Своју одговорност за вакуф, по категоричним шеријатским принципима, предао је Мустафи, сину Хамзе, кога је сам одредио.

Речени добротвор је онда [наложио] да поменута сума буде коришћена на шеријатски начин и са шеријатским интересом, у неком уносном послу, уз јак залог чија је реализација могућа и са богатим јемцем који је платежно јак, или према потреби једно од то двоје, и то тако да се на 10 дирхема сваке године [добије] један дирхем, с тим да ће зарада увек остати иста, без повећања и смањења. [Вакиф] је поставио услов да треба пословати са домаћим богатим људима, а да се не послује са онима који долазе и одлазе како [тај иметак] не би пропао или био уништен.

Горе наведени санџакбег, задужбинар, [завештао] је све куће у селу Чавушлу са собама, горе, доле, напољу и унутра, [затим] једну велику шталу у нахији Пловдив и све друге куће које обухватају собе одвојене једне од друге, а које су купљене из заоставштине поменутог покојног Мемед-бега, сина Михала, својим угледним синовима и потомцима с колена на колени, с поколења на поколење, све док им цела лоза не изумре и не нестане, нека их Алах сачува од изумирања, а када изумру, нека буду припојени горе наведеном вакуфу.

Касније је поменути задужбинар наставио да ниже бисере на конач огрице добрих дела, зато што ће га Алах за то наградити. Он је установио један закон који налаже да се безбедно троше вакуфске надокнаде и приходи за њихове потребе и да нико нема могућности да мења тај закон и преиначи забележени начин рада.

Тако је поставио услов да се за наведене вакуфе [постави] довољно брижан, поуздани мутевелија⁵¹ који ће радити за плату. Када буде имао прилике, нека на исправан и поуздан начин, избегавајући превару и

⁵⁰ Муцтехид (ар. *مجتهد*) је признати правник који је способан за самостално решавање шеријатско-правних питања на основу извора, стручњак у исламском праву коме је призната ауторитативна интерпретација правних извора.

⁵¹ Управник вакуфа, завештајних добара. Њега одређује сам добротвор да руководи пословима вакуфа, води економско пословање онако како је завештач одредио у својој вакуфнама.

издају, упише приходе и дохотке наведеног вакуфа, а онда нека их троши за потребе вакуфа, како је задужбинар одредио.

[Вакиф је одредио да] речена медреса има учењака који је богобојажљив, честит и који познаје интелектуалне и традиционалне науке.⁵² Нека у одређеним данима даје часове у поменутој медреси.

[Вакиф је одредио да] медреса има једног вратара, који ће отварати и затварати врата, једног чистача који ће служити у медреси, рибати и чистити тоалете, а речена текија нека има једног подесног шејха⁵³ који је частан и сигуран у своје жеље.

Задужбинар је од прихода наведеног вакуфа одредио да се плати дневно десет дирхема мутевелији, двадесет дирхема учитељу, сваког дана по десет дирхема ученицима, један дирхем дневно вратару, један дирхем чистачу, а за трошкове текије дневно десет дирхема.

Уколико преостане новца од оног [што је предвиђено] за одређене трошкове и одређене и договорене потребе, мутевелија ће га чувати; [тај новац] ће заједно са трећином имовине потрошити на изградњу имарета⁵⁴ на одговарајућем месту.

Доброчинитељ који је основао вакуф поставио је услов да подучавање буде поверено халифи⁵⁵ Мевлани Хаџи Бајраму, а служба мутевелије Мустафи, сину Хамзе, док год овај буде жив.

После Мустафе, одговорност за вакуфе прећи ће на робове које је вакиф ослободио. Ако не преостане нико од њих, посао давања одговорности биће препуштен ономе ко буде тада судија на Високој Порти.

Пошто је означени вакиф употпунио услове и обавио послове око вакуфа, предао га је његовом мутевелији, горе поменутом Мустафи.

Он је, држећи се мишљења Великог имама,⁵⁶ да вакуф може бити опозван, и на основу речи оних који заступају мишљење каснијих шеријатских

⁵² Према класичној класификацији, науке се деле на „рационалне“ (ар. العقلية لعلوم) и „традиционалне“ (ар. النقلية لعلوم). Међу ауторитетима постоји разилажење о томе које дисциплине спадају у једну, а које у другу групу наука. У начелу, традиционалне науке се везују за Кур’ан, зато их називају и „религијским“, а рационалне су „нерелигијске“. Данас је тешко наћи пандан који би потпуно одговарао овој класичној класификацији.

⁵³ Старешина дервишког реда или текије. Особа која води зикр, прима и уводи у тарикат. Он је уједно и верски учитељ који се бави образовањем и подучавањем прописима и тасавуфском учењу у текији или на неком другом месту.

⁵⁴ Јавна кухиња.

⁵⁵ Помоћник муалима, учитеља у медреси.

⁵⁶ Абу Ханифа (699–767), (ар. الإمام الأعظم), персијски теолог и оснивач ханефијске правне школе, једне од четири главне правне школе ортодоксних муслимана. По њему,

правника, нека их Алах награди, да не може да се завешта ни новац ни злато, тражио да, пре него што буде интервенисано због тога што вакуф није ваљан, вакуф буде опозван и враћен његовој имовини.⁵⁷

Када је дошло до ове ситуације, горе поменути Мустафа коме је одговорност предата, одговорио је и на основу мишљења оних који су рекли да је завештање неопозиво и ваљано и рекао да је вакуф правоснажан и неопозив, те да је забрањено да се врати имовини Мехмед-бега.

Тако да, када су ову ситуацију изложили кадији који поступа са знањем свезнајућег бога, који је пун месец узвишене доброволности, чији је темељ савршен, који шири шеријат и разоткрива истину, који ово виђење [сматра] задовољавајућим и који је преузео на себе издавање овог документа уз одобрење најбољих учењака, он је пресудио, знајући и поштујући спор који постоји по овом питању међу изабраним учењацима који показују пут вере, исправном шеријатском чврстом одлуком и јасним, применљивим и дефинитивним судским решењем да је све што је записано као примарни и секундарни вакуф ваљано и са гледишта шеријата неопозиво.

увакуфљење покретне имовине није дозвољено, већ се могу увакуфити само некретнине које су трајне вредности. Међутим, већ његови ученици Абу Јусуф и Мухамед ибн Хасан ел-Шејбани, па и већина каснијих правника теолога, стало је на становиште да може да се завешта и покретна имовина, првенствено књиге, оружје и новац. Касније је то проширено на сву покретну имовину, па и на стоку. (N. Smailagić, *Leksikon islama*, Сарајево 1990, 11–12; Н. Kaleši, *Veliki vezir Kodža Sinan-paša*, 141, нар. 118.)

⁵⁷ Овде долази до привидног спора који је повод за легализацију вакуфа, односно доношење акта кадије којим он уводи у судски регистар вакуф који је признат као пуноважан. Тим актом увакуфљење постаје неопозиви правни акт (ар. عقد لانم). Међутим, познато је да постоје извесна мимоилажења око неопозивости (ар. لزوم) вакуфа. По Абу Ханифи задужбина је опозива само ако је везана за смрт завештача, а по Абу Јусуфу и Мухамеду ибн Хасану ел-Шејбанију и каснијим школама она постаје неопозива самом изјавом воље за завештањем. Зато је остављено кадији да он донесе коначну одлуку о овоме. Наиме, завештач или његов заступник, помоћу привидног правног сукоба, изазивају пресуду кадије. Тај спор који се врло јасно види у свакој вакуфнама, па и у овој, тече на следећи начин: завештач изјави шта је све увакуфио, одреди услове увакуфљења, одреди мутевелију и преда му вакуф на управљање, а затим одустаје од своје одлуке и опозива увакуфљење на основу мишљења Абу Ханифе. Мутевелија се томе супротставља позивајући се на мишљење имама Јусуфа и Мухамеда. Онда кадија доноси одлуку да вакуф постаје неопозив и пуноважан. Легализација, односно регистрација, је један од услова при састављању вакуфнаме и оснивању вакуфа.

Тако је, уз додавање одлуке судије о поменутом вакуфу, донета одлука о томе да је вакуф неопозив, постигнута је сагласност да буде задржан и регистрован је.

По шеријату није дозвољено да било ко ко верује у Алаха, његове анђеле, књиге, пророке, Судњи дан, било да је то султан, владар, везир, судија, мутевелија или наследник, овоме измени смисао, промени га, умањи, обеснажи, отежава или поништи.

Како би се усудио на тако нешто муслиман или како би се тога прихватио онај ко се боји Алаха који све пази и прати, након што чује речи Алаха, господара светова: „Нека је на насилницима божије проклетство“⁵⁸ Награда задужбинару, ствар је живог и часног Алаха!

Записано и посведочено у другој декади Реџепа 922. [10–19. августа 1516.]

За оно што је у вакфији сведоче:

Касим-бег, син Абдулаха, заим

Јакуб-бег, син Абдулаха, заим

Синан-бег, син Хамзе, циндија⁵⁹

Мевлана Мисбахедин, мулазим⁶⁰

Мевлана Бедредин, син Полада, музекир⁶¹

Понос судија, мевлана⁶² Мехмед Челеби, кадија Знепоља (?)

Мевлана Хајрудин, кадија Сиврихисара⁶³

Мевлана Бурхан, кадија Кордоса⁶⁴

Понос међу једнакима и сличнима, Синан-бег, син Абдулаха, садашњи санџакбег Деврека⁶⁵

Понос стрпљивих, Ферхад-ага, обожаватељ знања

⁵⁸ Куран, сура Хад, ајет 18.

⁵⁹ Мајстор јахања и војничких спортова. Циндије су своје вештине приказивали на разним свечаностима. Они су били војници различитог ранга, од обичног јаничара до спахије и бега.

⁶⁰ Свршени студент медресе могао је да бира између професорског и судијског позива. Онај ко је желео да постане мудерис или кадија уписивао се у списак врховног војног судије, румелијског казаскера, и тако постајао мулазим, кандидат који чека ред на упражњено почетничко место.

⁶¹ Музекир је исто што и шејх, онај који подсећа, опомиње.

⁶² Мевлана дословно значи наш господин. То је почасна титула за кадије и друге високо образоване људе.

⁶³ Истоимени град у унутрашњости Анадолије. У 15. и првој четвртини 16. века припадао је Санџаку Худавендигар.

⁶⁴ Кадилук Кордос, налазио се у Санџаку Мореја.

⁶⁵ На Црном мору, почетком 16. века припадао је Санџаку Болу.

ФАКСИМИЛИ:

Топкапи Музеји Сарај Арџиви, E4127, D7093

Dragana AMEDOSKI

**MEHMED-BEY OBRENOVIĆ'S *VAQFNÂME*
FROM THE YEAR 1516**

Summary

Mehmed-Bey Obrenović comes from the feudal family Obrenović, from the outskirts of the town of Konjic. He started his carrier as *kapıcıbâşı* and subsequently played an important role in managing three sandjaks – Morea, Herzegovina and Skadar at the end of the 15th century and the first half of the 16th. Mehmed-Bey, who was also a wealthy man, significantly contributed to establishing religious foundations. This paper presents his *vaqfnâme* from 1516, describing endowments in Peć that he erected as the sandjakbey of Skadar. *Vaqfnâme* is preserved in the Topkapi Palace Museum Archives in Istanbul (*Topkapi Müzesi Saray Arşivi*, E4127, D7093).

Vaqfnâme shows that Mehmed-Bey Obrenović's *vaqf* was large and of great importance for urban development of the town of Peć, and contributed to the enrichment of cultural, educational and humanitarian activities in the town. Endowed institutions: *medrese*, *tekke* and later *'imâret*, speak volumes about the wealth of the *vaqf*.

Besides the aforementioned facilities, Mehmed-Bey Obrenović annexed to the *vaqf* several villages, numerous land holdings, mills, houses, as well as one hundred thousand dirhams of silver coins which were dedicated for borrowing with interest regulated and allowed by Sharia.

This *vaqf* has the elements of *evlâdiyet vaqf*. The legator dedicated one part of endowed facilities to his sons and descendants, as long as there were descendants, and in case of their extinction they were supposed to belong to the *vaqf*.

Besides translation of the *vaqfnâme*, the paper contains the diplomatic description and analysis of *vaqfnâme*.

Keywords: Mehmed-Bey Obrenović, *vaqfnâme*, Peć, 16th century, *tekke*, *medrese*.